

EMIL CIORAN – vremea sa și efectul Don Quijote

Mircea Lăzărescu,

Martie 2010

Scriu câteva rânduri despre Emil Cioran ca martor al unor vremi și cu referire la efectul Don Quijote. E vorba despre protestul lui Don Quijote când aude la un han comentându-se falsa parte a doua a poveștii vieții sale, care nu era de fapt redactată, căci tocmai se scria prin peripețiile sale de moment. Eroul face scandal, iar cineva protestează, întrebând: „Cine ne tulbură liniștea?”. „Însuși Don Quijote în carne și oase”, răspunse Don Quijote.

Relația cu un om se poate petrece și dacă nu-l întâlnești „în carne și oase”. De exemplu, vorbind la telefon sau prin scrisori, mai nou prin internet. Cel puțin pe Emil Cioran nu îl întâlniseră față în față de mulți ani nici fratele său, Relu din Sibiu, nici Constantin Noica în acei ani 70, când începe această poveste. Pentru generația mea, Emil Cioran era cunoscut din cărți și istorisiri, era o „ființă intermediară”. Pe atunci Noica, care întreținea cu Cioran o anumită corespondență, avea formula sa de raportare psihică, bine cunoscută: „E de neiertat, a citit enorm filozofie și îndeamnă tinerii să n-o studieze.” Iar Cioran, când am vorbit mai târziu cu el, la Paris (la telefon, aproape o oră), mi-a spus, ceea ce probabil spunea tuturor: „Nu am putut niciodată să înțeleg optimismul acesta nebun și fără leac al lui Dinu”. Aveau poziționări diferite în lumea spiritului, dar nu puteau unul fără altul.

Apropierea era intimă, iar așezarea deliberată a lui Noica la Păltiniș, în apropierea lui Relu, a întărit familiaritatea.

Aurel Cioran era puțin vorbăreț, cel puțin la început (l-am cunoscut înainte de a trăi unele suferințe ce au avut nevoie, temporar, de sprijin profesionist). Deoarece stăteam des la el, povestea detalii din familie sau copilărie, fragmente din scurta corespondență ce o purta. Apoi Relu s-a căsătorit, iar Emil Cioran le scria, lui și soției sale, Ica, cărți poștale în franceză, primind în continuare mesaje în română. Este bine cunoscută povestea cu Cioran făcând eforturi ca să și viseze în franceză. Vorba e că după un timp, mai încolo, către sfârșit, soții Cioran din Sibiu mi-au arătat și scrisori primite în limba română.

E interesantă ascendența intelectuală a familiei, fapt desigur cunoscut de mulți. La Sibiu, pe Strada Dealului, am privit o lucrare a tatălui lui Emil și Relu, preotul din Rășinari, care era o genealogie a familiei în care, mi se pare că șapte generații au fost preoți ortodocși, din tată în fiu. Se spune că pentru un lord adevărat lucrează generații după generații, veacuri la rând, la fel ca pentru obținerea unui gazon englez perfect. La Emil Cioran, cu toată multa filozofie ce o știa, ceva adânc mistic mustește în textele sale esențiale. Ceva original mistic, fundamental și patristic, fapt ce eclozează cu nelinește în cartea cheie a operei sale, care e și ultima publicată în România, „Lacrimi și sfinți”. Și nu degeaba, la colocviile anuale internaționale ce-i sunt dedicate la Sibiu, se discută despre legătura sa spirituală subterană cu Mistica Renana.

Pentru mulți a apărut ca un paradox că frământatul Emil Cioran, scriind în apropierea nihilismului despre sinucidere și inconvenientul de a te fi născut, era un om jovial, plin de locvacitate, strălucitor în conversațiile de salon, deschis spre comunicare și prietenie: „Du-te să-l vizitezi când treci

prin Paris, e foarte sociabil și vorbăreț cu românii”, îmi spuneau Ica și Relu (cum se bucura de vizitele românilor, se vede din jurnale). Dacă cineva s-ar orienta doar după cele scrise, s-ar gândi la un om adânc depresiv, disperat, neliniștit și pătimaș în contestarea sensurilor pozitive ale vieții. Mulți m-au întrebat ce părere am ca profesionist despre profilul său psihopatologic. Un profesor de psihiatrie din Roma m-a abordat prin anii 90 pentru că scria o carte despre biografia lui Cioran și voia să vină în România pentru documentație (A și publicat cartea și mi-a trimis-o, în ea susține că e vorba de o depresie sublimată). De fapt, Cioran însuși nu se sfiește să vorbească despre nebunie, subiectul l-a interesat de când era la Sibiu, unde vizita Spitalul de nebuni; iar textele privitoare la această temă sunt publicate. Când Relu s-a îmbolnăvit, a avut în primul moment o reacție ideatică. I-a scris lui Ica ceva în sensul: „nu avem ce face, asta-i soarta noastră, toată familia e blestemată”etc. (Ulterior, s-a îngrijit cu multă devoțiune de revenirea lui Relu). Curiozitatea pentru etichetări psihopatologice e firească în psihologia populară. Comentând jurnalele, Livius Ciocârlie îl etichetează ca histrion, pentru a rezolva problema.....menționarea dublei fețe, contactul și autocompătimitatea ce și-o permite în intimitate.

Din perspectiva profesionistului nu e niciun mister și nimic interesant aici. Se poate comenta că familia Cioran naviga în jurul unui „spectru depresiv-anxios”, ceea ce nu înseamnă neapărat psihopatologie, ci o anumită reactivitate și mod de abordare a existenței particular. Caracterial, Emil Cioran poate fi clasat, conform doctrinei Five Big Factors, la capitolul „nevrozism”, ceea ce înseamnă o sensibilitate crescută în direcția oscilațiilor afective, predominant spre iritare, anxietate și depresie, dar și cu faze euforice sau apatice. Biologic, cerebral, în spatele unui astfel de tip caracterial e o problemă cu neurotransmisia serotoninergică, fapt care face

ca în acest grup să fie mai frecvente conduitele explozive și suicidurile. Dar ce au, oare, toate acestea cu personalitatea culturală a lui Emil Cioran, cu opera sa?

Altceva cred că trebuie avut în vedere. Ca intelectual pătimăș, Cioran a fost adânc ancorat în epoca sa, a ars ca o vâlvătaie în aerul spiritual din jurul mijlocului sec. XX. Ori această atmosferă nu era nici una a catedrelor de filozofie, nici una propice sistemelor filozofice.

Strigătul lui Heidegger – cu a cărei tematică Cioran se identifică total – este edificator. Nebunia intelectuală a lui Noica, de a scrie un tratat sistematic de antologie, ignorând totalmente demersul critic, într-o lume unde nimănui nu-i păsa de așa ceva, prin contrast. Dar zeitgeist-ul era altul. Filozofia a ieșit din ea însăși, a coborât în stradă odată cu „simțul comun” britanic, s-a evaporat în teorii ale teoriilor științifice și analitica limbajului, s-a ascuns în poezii și eseuri, în fragmentarium. Cioran, purtând în el multă filozofie, și-a găsit azil în maximele și eseurile tradiției culturale franceze, pe care, cu încăpățănare ardelenască, a perfecționat-o la sublim.

Cine nu a trăit în direct perioada anilor 60, 70 ai secolului trecut, nu poate înțelege ce a fost și ce a însemnat Cioran. Ființa lui intelectuală era înșurubată în acea vreme. El cânta la flaut și orgă în acea sală. La fel ca Rousseau, Cioran a fost o cutie de rezonanță a timpului său. Noi, cei care pe atunci ne smulgeam din mâini cărțile existențialiștilor, pentru noi, care ascultam mereu repetându-se refrenul că „singura problemă filozofică serioasă este dacă viața merită sau nu să fie trăită”, Cioran era un personaj central al timpului. Căci, așa cum poți percepe oamenii în carne și oase, poți să percepi, respirând, atmosfera unei vremi.

Citeam în anii 60 utopii despre cum va fi lumea în 2010. Utopiile erau mai ales tehnice, cu zboruri printre alte constelații. Acum percepem în direct

această nouă constelație a unei lumi optimiste și prognostice, ce simte că prezentul trebuie trăit din plin și nu mai e interesată de utopii. Noica i-a scris pe vremuri o scrisoare lui Cioran, iar acesta a răspuns acestui „prieten de departe” printr-o carte de condamnare a utopiilor. Constantin Noica a făcut ani buni de pușcărie pentru îndrăzneala sa. Eu l-am cunoscut pe Noica și pe Aurel Cioran, după ce ieșiseră din pușcărie. Emil Cioran, cel în carne și oase, era departe. Dar s-a înfiripat o fragilă corespondență cu cei din țară. Cât de comprehensibile mai pot fi pentru cei de azi pelerinajele de la Păltiniș din anii 80 ? Sau înfrigurarea celor care îndrăzneau pe atunci să-l viziteze pe Cioran la Paris? Toate sunt pagini de istorie. Și Emil Cioran e în prezent o pagină de istorie. Dar una exemplară.

Pentru mine, evocarea acelor vremi are un farmec nespus. Dar vremea aceea face parte din istoria României, din istoria Franței, din istoria Europei. E un strat din pământul pe care călcăm și în ziua de azi. Fără acest strat, prezentul nu ar avea pe ce să stea. Fără de el, istoria nu e posibilă. Iar Emil Cioran e acel fragment semnificativ, ca pars pro toto, ce dă seama de acea oră de istorie. Acel fragment arheologic semnificativ, acel oscior de craniu ce poate, prin magie, reînvia o vreme apusă.

Dacă s-ar crea un muzeu imaginar al spiritualității europene din perioada postbelică și care să conțină doar zece exponate din care să se poată reconstitui hermeneutic restul, unul va trebui să fie, necesarmente, Emil Cioran. Emil Cioran purtând lancea și scutul perfecțiunii de stil și adâncimii de spirit, călare pe Rosinanta.

Aceasta este mărturia mea.

Martie 2010

Mircea Lăzărescu